

M. Sibińska, H. Dymel-Trzebiatowska (red.),
*Dialogi o kulturze. Kultury dialogu. Jubileusz Profesora
Hieronima Chojnackiego*, Seria: Studia Północnoeuropejskie, t. 5,
Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2018, 308 ss.

Opublikowany w 2018 roku piąty tom serii skandynawistycznej w ramach Studiów Północnoeuropejskich wydawanej przez zasłużony dla skandynawistyki polskiej Instytut Skandynawistyki Uniwersytetu Gdańskiego jest tomem szczególnym, bo honorującym Jubileusz Profesora Hieronima Chojnackiego, który we wspomnianym roku kończył 70. rok swojego życia. Zbiega się on równocześnie z 40-leciem jego nieprzerwanej pracy na UG i angażowaniem się tu w tak długiej przestrzeni czasowej w wieloaspektową działalność naukową, dydaktyczną oraz organizacyjną, które przyczyniły się w decydującym stopniu do tego, czym dzisiejszy Instytut Skandynawistyki UG jest i jaką ma renomę w kraju i za granicą. Wszechstronne zainteresowania i dokonania Jubilata na polu nauki dotyczą badań językoznawczych, literaturoznawczych, filozoficznych, teologicznych, religioznawczych i kulturowych ukierunkowanych nie tylko na samą Skandynawię, ale i na uniwersalne problemy w ujęciu globalnym, obejmując w gruncie rzeczy samego człowieka oraz warunki, w których żyje. To człowiek i jego kondycja w czasach współczesnych, zatroskanie o jego teraz i jutro stoją w centrum eksploracji naukowej Profesora Chojnackiego. Zrozumieć siebie poprzez (z)rozumienie drugiego człowieka wydaje się stale obecne w jego postawie i naukowych poszukiwaniach. (Z)rozumienie natomiast i wynikające z niego porozumienie (przynajmniej próba dążenia do niego, podejmowania nieustannie wysiłku) nie obędzie się bez dialogu. I ta postawa jest charakterystycznym rysem w osobowości Jubilata, który w każdych okolicznościach – nie tylko życiowych – próbuje to zadanie realizować.

Przedłożony tom jest w dużym stopniu kompatybilny z przedstawionymi powyżej przymiotami osoby Jubilata. Strukturalnie jest ułożony w taki sposób, że zawiera teksty, które w większości – niezależnie od pola eksploracji naukowej – ukazują te rzeczywistości, które prowadzą do dialogu, do owocnej wymiany słów, myśli, wartości, doświadczeń wynikających z różnych zdarzeń i sytuacji życiowych. Teksty te są bardzo różnorodne tematycznie i stanowią część składową rozmaitych rozdziałów, co nie przeszkadza, by mogły stanowić element spójnej całości. Ukazują potrzebę dialogu, szukania porozumienia w każdej dziedzinie. Przyjęty w publikacji podział na rozdziały prowadzi odbiorcę od kultury dialogu (pewnego rodzaju wprowadzenie w tematykę tomu) poprzez dialog w języku, bez

którego niemożliwa jest jakakolwiek komunikacja, następnie przez dialog w kulturze do dialogu w literaturze.

Pierwszy rozdział przedstawia cztery teksty bardzo zróżnicowane ukazujące szerokie spektrum możliwości stosowania lub zaniechywania dialogu w różnych okolicznościach i sytuacjach, między innymi znajdziemy tu (zbędność i niezbędną logikę) rozważania dotyczące miejsca człowieka współczesnego w świecie i – w węższej perspektywie – społeczeństwie i jego możliwości funkcjonowania w nim przy pomocy określonych form komunikacji (wypowiedzi), które pozwalają mu – odpowiednio do sytuacji i (jego) potrzeb – uzasadniać swoje wypowiedzi oraz postępowanie w praktyce społecznej i politycznej. Każda pojawiająca się teza i jej antyteza może być tu zręcznie i bardzo umiejętnie spożytkowana lub też zmanipulowana w procesie komunikacji. Wyjątkowość człowieka w świecie stworzonym (kosmosie), w którym dane jest mu żyć i w którym buduje swoją egzystencję także przy pomocy języka – również języka dialogu (Kierkegaard), nie może obyć się bez tęsknoty za rzeczami transcendentnymi, które należy wyartykułować, wskazując na sferę piękna, dobra, prawdy i duchowości, które nadają życiu człowieka określony cel i sens. Budującym przykładem pozytywnego dialogu kulturowego jest niewątpliwie opisana historia losów polskich uchodźców w Iranie (ówczesnej Persji) podczas drugiej wojny światowej. Artykuł wskazuje na możliwość prowadzenia dialogu między ludźmi z różnego kręgu kulturowego mimo niezwykle trudnych uwarunkowań historyczno-politycznych tamtego okresu – potrzebna jest jednak dobra wola i próba wychodzenia sobie naprzeciw oraz przeciwstawianie się destrukcyjnym działaniom wielkich graczy politycznych, którzy próbują budować swój egoistyczny porządek świata (Związek Sowiecki, III Rzesza). Rozdział grupujący teksty mówiące o dialogu w języku koncentruje się na ukazaniu różnych możliwości języka jako podstawowego narzędzia do inicjowania sytuacji dialogu, nie tylko języka mówionego i pisanego, ale także na przykład języka migowego czy „pozajęzykowego”. Zamieszczone w tomie teksty skłaniają do refleksji nad językiem, jego budową, strukturą, reakcją na kontakt z innymi formami językowymi oraz nad jego stosunkiem i odzwierciedlaniem rzeczywistości, w której żyje człowiek. Stawiane są wnikliwe i interesujące pytania o możliwości języka, warianty i techniki stosowane w języku, o jego dynamikę, dalszy rozwój i perspektywę w odniesieniu do małych (skandynawskich) języków. Rozdział o dialogu w kulturze przenosi nas między innymi do zagadnienia skandynawskiego państwa, jego osiągnięć w sferze polityki, kultury, architektury, wskazując na modelowy charakter dokonań, które w wielu przypadkach w różnych krajach stały się modelem dla budowania nowoczesnego świata. W interesujący sposób ukazany został między innymi proces przekształcania się Skandynawii z poziomu krajów rozwijających się w wysoko rozwinięte ekonomicznie i kulturowo państwa dobrobytu. Inspirowany jest niewątpliwie ostatni rozdział tomu traktujący o dialogu w literaturze.

Zaprezentowane tu teksty są zróżnicowane w swojej formie. Przy tym bogate są w treść i ukazują szerokie spektrum zainteresowań badawczych autorów począwszy od skandynawskiego modernizmu, który swoją formą inspirował także badaczy i twórców literatury w obszarze niemieckojęzycznym, poprzez pogłębione studium (wewnętrznej) osobowości klasycznej, natychmiast rozpoznawalnej postaci literatury i kultury skandynawskiej jak Peer Gynt. Studium to przywołuje przy tym bardzo bogatą literaturę przedmiotu, w której pojawiają się zagadnienia duchowości chrześcijańskiej (dusza, duch, duszyczka). Peer Gynt staje się tu archetypem nowoczesnej, niespokojnej „duszyczki”, która jest obecna także w życiu współczesnego człowieka szukającego sensu życia, sensu tego świata (określenie między innymi swojego stosunku do transcendencji). Skłaniający do przemyśleń na temat stereotypów w myśleniu w budowaniu relacji między ludźmi (i narodami) jest także tekst poruszający zagadnienie współczesnej duńskiej prozy kryminalnej i sensacyjnej skoncentrowanej na polskiej tematyce – w analizowanych trzech powieściach kryminalność i sensacyjność są efektem specyficznego, zakodowanego w myśleniu Duńczyków postrzegania Polski i Polaków. Poruszony zostaje tu uniwersalny problem stosunku do tego, co obce, nie moje, związanych z tym pewnych uprzedzeń. Mimo bliskości geograficznej rzuca się w oczy odległość kulturowa i mentalnościowa między Danią a Polską położoną bliżej Wschodu, która przez ponad sto lat było częścią Europy poddawanej rusyfikacji, a następnie przez kilka dziesięcioleci ideologicznej indoktrynacji sowieckiej, postrzeganej jako nieprzewidywalna i nieobliczalna (patrz dalej w kontekście obecnej sytuacji politycznej na świecie: zagrożenie imperialne Putinowskiej Rosji dla współczesnej Europy, w tym Skandynawii i Polski).

Na przykładzie transformacji poematu w utwór muzyczny (*Popołudnie fauna*) oraz obrazu Vermeera na dwa liryki (*Vermeer* – W. Szymborska i T. Tranströmer) pokazany jest problem (nie)przekładalności różnych przestrzeni w działalności artystycznej człowieka i trudności w budowaniu dialogu. Ważne jest zwrócenie uwagi na to, że poza słowem, które może zmienić (stworzyć – „stwórcza moc słowa”) albo poddać destrukcji lub przeinaczyć (co jest niezwykle aktualne we współczesnym dyskursie politycznym), istnieje w sztuce (także i w życiu) przestrzeń „dopowiadająca”, przestrzeń nie-do-słowności ubogająca zdolność percepcji (artysty) odbiorcy – i odwrotnie. Stwarza ona równocześnie możliwość budowania płaszczyzny dialogu i (po)rozumienia między twórcą a odbiorcą.

Publikacja *Dialogi o kulturze. Kultury dialogu* zawiera także na początku – oprócz późniejszej, bogatej tekstowo treści ułożonej w jeden spójny ciąg traktujący o Dialogu i jego możliwościach lub niemożliwościach – tekst przedstawiający Jubilata, wskazujący na jego drogę oraz dorobek naukowy, a także zasługi dla gdańskiego (i nie tylko) środowiska skandynawistycznego. I dobrze się stało, że w tej cennej dla środowiska skandynawistycznego w Polsce publikacji udział

swój mają liczni i znani skandynawiści zarówno z Polski (Poznań, Warszawa), jak i zagranicy (Skandynawia), którzy swoimi tekstami dotyczącymi wybranych aspektów kultury, literatury i języka krajów nordyckich zwracają uwagę na znaczenie kontaktów oraz dialogu (interkulturowego) na każdej płaszczyźnie życia we współczesnym świecie. Co jest tak ważne dla Profesora Hieronima Chojnackiego.

Bolesław Mrozewicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu